

DE OPRICHTING VAN DE NEDERLANDSE GEOLOGISCHE VERENIGING IN 1946 EN HAAR VOORGESCHIEDENIS

A.G. Koenderink*

Mij werd door de redactie gevraagd iets te vertellen over de oprichting en de eerste jaren uit de geschiedenis van onze vereniging. Aan de oprichting van zo'n specialistische vereniging gaat natuurlijk een hele geschiedenis vooraf. Daarom is een van de eerste vragen die rijzen: Wat waren dat eigenlijk voor mensen, die een geologische vereniging voor amateurs zo nodig vonden? En hoe waren zij eigenlijk gekomen tot het aanleggen van collecties gesteenten, mineralen of fossielen? Dat op zich is al verwonderlijk in onze lage landen.

Kernen konden er wel ontstaan bijvoorbeeld in het Limburgse Krijtland, verder onder de zoekers in de kalkstenen van de Groninger keileem, en de fossielen in het Twentse grind.

De belangstelling bij leken is vooral gewekt binnen de kring van de Koninklijke Natuurhistorische Vereniging, die opgericht was in 1903; een logisch gevolg van het werk van de heren E. Heimans en Jac. Thijssse en hun tijdschrift 'de Levende Natuur'.

In 1913 komt dan E. Heimans met zijn 'Geologieboekje', evenals de andere werkjes, verscheenen bij Versluys te Amsterdam. Dat boekje heeft heel wat geesten in de ban gekregen. In zijn voetspoor zien we optreden P. v.d. Lijn, J.B. Bernink en U. v. Sambeek. Van der Lijn deed samen met Bernink een eerste poging om mensen voor de geologie te winnen door hun boek 'Geologie van Nederland' dat in 1916 verscheen. In 1923 was Van der Lijn zover, dat hij zijn onvolprezen 'Keienboek' kon publiceren. Maar het aantal volgelingen was nog niet groot, de tweede druk verscheen eerst in 1943. Een oproep van J.B. Bernink in 1931 in 'Natura' en 'de Levende Natuur' leverde nog amper 20 gegevens op van personen, die er een geologische collectie op na hielden. De lijst werd gepubliceerd in het boek van L.B. Bos 'Geologie voor Natuurvrienden' in 1932. Naast een aantal musea, die toen geologische collecties bezaten, zien we een aantal particulieren, wier collecties inmiddels niet meer bestaan wegens overlijden.

Sommige van die collecties bevinden zich thans in musea. Slechts enkele zijn nog bij genoemde personen aanwezig, zoals H. Römer, en ondergetekende. Deze amateurs hadden zeer uiteenlopende beroepen zoals dat overigens nu nog het geval is.

Ik meen dat we in 1935 in Twente de eersten waren die tot een geologische club wilden komen, en het was in feite een initiatief van J.B. Bernink. We zagen het als een soort werkverband binnen de Natuurhistorische Vereniging, hoewel dat in Twente wat moeilijk lag, daar de Enschedeërs lid waren van de Enschedese Mu-

Fig. 1: De heer J.P. Bernink publiceerde in het eerste nummer van het N.G.V.-blad, in 1946, een artikel getiteld: 'De Keienklopper'.

* Sterkenburglaan 26, 6825 AJ Arnhem

seumvereniging onder Van Sambeek, die later het mooie museum aan de Tromplaan te Enschede oprichtte.

Welke kennis hadden nu die stenen- en fossielenverzamelaars buiten de boeken en artikelen van Heimans, Van der Lijn en Bernink in 'Natura' en 'De Levende Natuur', tot hun beschikking? Voor fossielen was er het boek van Fraas: 'de Petrefaktsammler'. Voor gesteenten het boek van Weinschenk: 'Petrophysisches Vademekum' (1e dr. 1907, 2e dr. 1913). Voor de geologie van Nederland was er het grote tweedelige werk van J. v. Baren: 'De Bodem van Nederland', uit 1908 en bedoeld als erbetoon aan W.C.H. Staring, wiens 'Bodem van Nederland' in 1858 was uitgekomen. Voor verzamelaars van sedimentaire zwerfstenen en fossielen was er het boek van Dr. Kurt Hicke: 'Die Sedimentärgeschichte des Norddeutschen Flachlandes' (1917). Deze auteur was ook de oprichter van het 'Zeitschrift für Geschiebeforschung'. Behalve Van der Lijn waren er in Nederland slechts enkele leden.

In het nederlands kenden we het boek van Dr. P. Kruizinga 'Bijdrage tot de kennis der noordelijke sedimentaire zwerfstenen' (1918). Een dissertatie ontstaan op aandrang van Prof. Dr. Bonnema te Groningen, die zijn leermeester was.

Voor de zuidelijke zwerfstenen was er de dissertatie van Dr. C.H. Oostingh: 'Bijdrage tot de kennis der zuidelijke zwerfstenen in Nederland'; in het Duits als dissertatie te Marburg verschenen.

Ook de Wereldbibliotheek maakte zich verdienstelijk door het uitgeven van: 'De Gedaanteveranderingen der Aarde' door Prof. dr. B.G. Escher en 'Geologie van Nederland' van de hand van Prof. dr. F.J. Faber. In dezelfde periode verscheen ook het boekje van Dr. Van der Steen: 'Geologie van Nederland'. De laatste heeft vrijwel alle buitenlandse excursies van onze vereniging meegemaakt; een zeer actief deelnemer, zelfs op hoge leeftijd. Wij Twintenaars genoten van en gebruikten veel het boek van Dr. Bärtling: 'Geologisches Wanderbuch durch Westfalen' en Wegner: 'Geologie van Westfalen'. Echte liefhebbers bezaten nog van Dr. Eman Kayser: 'Algemeine Geologie und Stratigraphische Geologie' in 2 delen. Kennis opgedaan uit deze boeken konden de oprichters der Nederlandse Geologische Vereniging dus in hun mars hebben, getuige ook de literatuurlijst in Bos: 'Geologie voor Natuurvrienden'.

Op zich zelf zijn zulke bespiegelingen wel interessant, zeker voor diegenen die deze periode actief hebben meegemaakt. Ik kan daar nu echter moeilijk mee doorgaan. Maar heeft u wel eens overdacht, wat de kennis was van de correspondenten van Staring toen hij zijn Geologische

kaart van Nederland moest maken en zijn boek 'De Bodem van Nederland' schreef? Heus, dat waren voor hun tijd geen domme jongens en zeker niet de Zuid-Limburgers als Bosquet, Binckhorst van de Binckhorst en Ubaghs, maar deze hadden kennis genomen van het werk van Dumont in Luik; de gebroeders Felder zijn thans hun waardige opvolgers.

Hoe kwamen we nu tot de oprichting van de N.G.V.? Velen zullen niet weten, dat de eerste leden gehoor hadden gegeven aan een oproep van Ds. C. van Malssen in een aantal landelijke bladen. Ook ondergetekende reageerde daarop. Met Van Malssen maakte ik in 1945 kennis toen hij dominee te Zalk was. Later heb ik hem nooit meer ontmoet en ik weet niet of hij de geologie trouw is gebleven.

De mensen die reageerden kregen begin 1946 een oproep tot een oprichtingsvergadering te Arnhem. Vanuit Zwolle ben ik er heengegaan, samen met de heer G.J. ter Horst (onze latere penningmeester) met wie ik toevallig had kennisgemaakt door mijn werk onder Indische repatrianten. Zo vond ik hem net uit Indonesië teruggekeerd met Van Barends: 'Bodem van Nederland' voor zich. Die eerste bijeenkomst viel ongeveer samen met het verschijnen van het boek van Van der Kley 'Gidsgesteenten van het Noordelijke Diluvium', gebaseerd op de werken van Dr. Jul. Hesemann (1936) en Johkorn (1927), die ik voor 1940 al had leren kennen uit de Bibliotheek van Natura Docet te Denekamp.

Van Bernink te Denekamp is ook een wervende kracht uitgegaan, doordat hij behalve een geologische collectie in het museum ook kleine collecties gesteenten verkocht met een verklaring voor f 2,50 of f 5,— al naar gelang de hoeveelheid. Bij veel oudere liefhebbers hoorde ik vaak, dat zo'n schoendoos vol van Bernink het begin van de liefhebberij was geweest.

Daar kwamen we dan bijeen in Arnhem aan het Velperplein in een café-restaurant, waar nu de drankwinkel van V & D staat. Ik kan me natuurlijk niet allen herinneren, die daar in Arnhem het waagden onze Vereniging op te richten, waarvan v.d. Lijn later eens opmerkte dat hij een tijdlang meende dat het een geen blijvertje was. En het ging aanvankelijk ook heel moeizaam. Wie waren daar nu: P. v.d. Lijn, W. Anderson, Hellinga, Boelens, De Graaf uit Arnhem, A. Meyerink en Van Melzen, beide laatsten toen nog in Vught wonend, Ir. Douma uit Leeuwarden, de heren Matulewitsch en Ir. de Wilde uit Amsterdam, Jos Banning uit Groenlo, Dr. Vrijman met zijn vriend C.J.W. Westhoff. Ik meen dat ook Hofland uit Groenekan van de partij was.

Het eerste Bestuur was ongeveer zo samengesteld: P. v.d. Lijn, voorzitter; W. Anderson,

penningmeester, na twee jaar secretaris; Ir. Douma, secretaris; leden waren Matulewitsch en De Wilde. Jos Banning was de bibliothecaris, hij gaf uit eigen zak de eerste catalogus uit. De boeken waren afgestaan door de leden. Toen Banning enkele jaren later naar Amsterdam vertrok nam ik de bibliotheek over en beheerde die tot 1967, toen wij naar Maastricht vertrokken; de heer Buys werd toen mijn opvolger en hij beheert de sterk gemoderniseerde boekerij nog, al groeit die hem nu het huis uit. In de redactiecommissie zaten Henk Krul, Van der Lijn en Anderson. Anderson werd al spoedig opgevolgd als penningmeester door Hellinga en deze weer door Ir. van Aken uit Amersfoort, die laten weer door M. de Smid werd opgevolgd. Zelf volgde ik Ir. Douma op als secretaris.

De heer Hamelink uit Maastricht werd na een aantal jaren na Van der Lijn voorzitter; deze werd opgevolgd door Henk Römer die ook als redacteur van Grondboor en Hamer jarenlang gediend heeft. Grote verdienste voor het maken der statuten en later voor de wijziging daarvan in verband met de Koninklijke goedkeuring hadden de heren Meyerink en Van Melzen. Beide zijn ook hoofdbestuursleden geweest; Van Melzen was lang 2e voorzitter.

Uit die begintijd herinner ik mij een aantal zeer geanimeerde bijeenkomsten met vergadering en excursie. Een van de eerste zal in het

voorjaar van 1947 in Havelte geweest zijn in de Volkshogeschool, waar Van der Kley directeur was. Dat was toen nog een houten gebouw, dicht bij het hunebed. Daar was ook de heer Voerman, die ons vertelde over de artefactenvondsten bij Havelte en ons de vindplaatsen toonde. Met veel plezier denk ik terug aan Bern. Boelen tijdens dat weekend. Dit werd een vriendschap.

Een volgende was georganiseerd door de heren Vrijman en Westhoff uit Den Haag. Deze vond plaats in Hulshorst. We bezetten het gehele plaatselijke hotelletje. Een jaarvergadering te Denekamp voerde ons tijdens een excursie naar de Isterberg en Gildehaus. Ook een jaarvergadering in het Geologisch Instituut te Leiden was de moeite waard met medewerking van de latere Prof. dr. A. Brouwer en C.J. Overweel, die ons leerde hoe te werken met slijpplaatjes en microscop. Het museum was ook een hele belevenis onder leiding van G. Kortebout van de Sluys. Er waren ook vergaderingen, die wel wat serieuzer waren, alle verband houdend met huishoudelijke zaken.

De eerste Publicaties verschenen in 1947 en wel 4 keer. Hoe dit mogelijk was met zo weinig geld en met zo weinig leden is haast niet te begrijpen. Maar Van der Lijn en Anderson, en weer later Hamelink zetten door. De laatste werd na Van de Lijn de grote motor, een man, die het management kende. Anderson ging vaak op le-

Fig. 2: Deelnemers aan de N.G.V.-excursie naar Springe (B.R.D.), in juli 1958. De tiende persoon van links is de heer P. van der Lijn.

denjacht. Grote winst werd het groot aantal abonnementen, dat het Teylers Museum te Haarlem voor ruilverkeer van ons afnam. De Publicaties verschenen eerst niet zo regelmatig maar in de vijftiger jaren kwam de gang erin. Römer en Anderson hebben er heel wat uren aan gewerkt. De bibliotheek memoreerde ik reeds in het begin; al spoedig hielden we ons ook met de opvoeding bezig in de vorm van Volkshogeschoolweken. Aanvankelijk georganiseerd door Van Melzen, die ook een paar tweedaagse Ardennenreizen voor zijn rekening nam. Veel succes hadden de Volkshogeschoolweken in Valkenburg, Diependaal bij Markelo en Eerbeek. Die in Markelo was zeer succesvol, met medewerking van Mr. Dr. Florschütz voor palaeobotanie, met Ir. Burch over de geologie van Twente en Dr. Hijszeler voor de archeologie met een heuse opgraving, en goede excursies naar de keileemgroeven van Markelo en Borne en naar de Holterberg voor zuidelijke zwerfstenen.

In Eerbeek verleende Dr. Maarleveld zijn medewerking. In de loop van de vijftiger jaren kwamen de buitenlandse excursies op gang, eerst onder leiding van W. Anderson, o.a. naar het Wezergebied en enkele door het Bekken van Münster.

Daarna, onder leiding van ondergetekende naar o.a. tweemaal Sauerland, Harz, Luxemburg, Ardennen (Han en Maasgebied), Odenwald en Marburg onder leiding van Schuddebeurs.

Een hoogtepunt in het Verenigingsleven was de huldiging van onze nestor P. van der Lijn bij

zijn 80e verjaardag in het Hof van Holland aan de Brink te Hilversum.

Hij verkreeg toen een koninklijke onderscheiding, de N.G.V. bood hem het boek 'Sporen der IJzertijd' aan en een collectie gesteenten, samengebracht door leden. Tijdens deze bijeenkomst hield Prof. Dr. A. Brouwer een inleiding over de geschiedenis der grote rivieren, onder de aanwezigen waren de professoren Van der Vlerk en Smit Sibinga, verder Dr. Tesch en Dr. Burck van de Geologische Stichting. Een ander hoogtepunt was het 50-jarig jubileum van Natura Docet in Denkamp in 1961. Ook toen verscheen een boek ter ere van het jubilerende museum. Kortere weekenden vonden plaats te Zwolle in 1947, waar ondergetekende een geologische tentoonstelling had ingericht, samen met Dr. Horreüs de Haas en de leerlingen van het Gymnasium Ceeleum, met op zaterdag een excursie naar Oldebroek. Zo ook een excursie in Twente vanuit het Natuurvriendenhuis 'n Broam, o.a. naar Borne en Markelo.

Tot slot die vele oude getrouwen, die we steeds weer ontmoetten: Je ziet ze nog zo komen, de familie Bult uit Groningen met z'n drieën, de dames Frijlink, mevr. Lap en Dr. v.d. Sleen en Vader en zoon Van den Burgh uit Apeldoorn. Verder Matulewitsch en De Wilde uit Amsterdam, Westhoff, Vrijman uit Den Haag, Meijerink en Van Melzen.

Ik ben er zeker veel vergeten, daarvoor nu reeds mijn excuses, maar zo nu en dan trekken ze aan mijn geestesoog voorbij en niet in het minst mijn Twentse leermeesters, Bernink, Scholten, Sambeek, Schiedam en Langerhuizen.